

ضمائم

(۱) واژه نامه

(۲) منابع

واژه نامه برنامه درسی ملی

۱. آموزش و پرورش: منظور از آموزش و پرورش آموزش عمومی و رسمی است که در عموم کشورها به دوره های تحصیلی ابتدایی، دوره اول متوسطه (دوره راهنمایی)، و دوره دوم متوسطه تقسیم می شود. در طبقه بندی استاندارد بین المللی آموزش و پرورش یونسکو این نوع آموزش سطوح ۱، ۲ و ۳ آموزش را شامل می شود. (طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش، ۱۳۸۶).

۲. آموزش از راه دور: عبارت است از نوعی فرایند آموزشی که در آن تمامی یا بیش تر آموزش از طریق یاددهنده نسبت به فرد یادگیرنده، فارغ از زمان و مکان انجام می گیرد، بدین مضمون که تمامی یا بخشی از ارتباط بین معلمان و یادگیرندگان از طریق یک رسانه مصنوعی، خواه الکترونیک، و یا چاپی صورت می پذیرد. تکامل تاریخی آموزش از راه دور، در چهار مرحله روی داده است، که هر یک از آنها با شکل سازمانی خود از اصلی ترین شکل ارتباطات مشتق شده است.

• سیستم های مکاتبه ای: این نوع سیستم در پایان قرن نوزدهم ریشه دارند، و هنوز پر استفاده ترین شکل آموزش از راه دور در کشورهای کم تر توسعه یافته می باشند، بر اساس یک راهنمای مطالعه و در قالب متنی همراه با اجزای شنیداری و

دیداری هم چون نوار کاست و اسلاید، تعامل در روش مکاتبه ای از طریق نامه ها و دیگر اسناد نوشتاری و چاپی تهیه شده است و از طریق سیستم های پستی فرستاده می شوند.

• سیستم های آموزشی رادیو و تلویزیونی: از فناوری های انتقالی متنوع، بهره می گیرند، از سیستم های زمینی، ماهواره ای و رادیو و تلویزیون کابلی تا سخنرانی های زنده و ثبت شده در اختیار یادگیرنده های منفرد ساکن در خانه و گروه هایی از یادگیرنده ها در کلاس های درس دوردست - جایی که ممکن است گونه ای از حمایت رودررو فراهم آید- قرار گیرند. برخی سیستم ها، رابطه های محدود رادیویی یا تبادل نظر ویدیویی را با شخص مربی یا ممتحن در یک نقطه کانونی ارائه دهند.

• سیستم های چند رسانه ای شامل: متون نوشتاری، رادیو، ویدیو، مواد رایانه ای و به طور معمول، گونه ای حمایت رودررو از معلم می شود که هم به افراد و هم به گروه ها منتقل می شود. در این رویکرد که عبارت است از آنچه از سوی دانشگاه های باز به کار گرفته می شود، آموزش،

دیگر کار یک فرد نیست، بلکه کار تیم‌هایی از متخصصان است، در این سیستم متخصصان رسانه‌ای، متخصصان اطلاعاتی، متخصصان طراحی آموزشی، و متخصصان یادگیری برنامه‌ها برای اعزام بین شمار بالایی از یادگیرنده‌ها که معمولاً در سرتاسر کشور پراکنده‌اند، آماده می‌شوند.

• سیستم‌های اینترنتی: در این نوع سیستم‌ها مواد چند رسانه‌ای (نوشتاری، شنیداری، ویدیویی و رایانه‌ای) در شکل الکترونیکی از طریق رایانه‌ها - همراه با دسترسی به پایگاه‌های داده و کتابخانه‌های الکترونیکی به افراد منتقل می‌شوند و تعامل بین معلم با دانش‌آموز، دانش‌آموز با دانش‌آموز، فرد با فرد، فرد با بی‌شمار و بی‌شمار با بی‌شمار را به صورت هم‌زمان یا غیر هم‌زمان، از طریق پست الکترونیکی، کنفرانس‌های رایانه‌ای و تابلوی اعلانات و مانند آن میسر می‌سازند. (یادگیری باز و از راه دور، یونسکو، ترجمه عباس مهرپویا)

۳. **ابعاد کیفیت بخشی به آموزش و پرورش**: این ابعاد شامل موارد زیر است:

(۱) عوامل مادی زیربنایی، (۲) محیط یادگیری، (۳) معلم و کارکنان

مدرسه، (۴) آماده‌سازی و آمادگی برنامه درسی و مواد آموزشی، (۵) فرایند یاددهی و یادگیری، (۶) زمان تدریس، (۷) ارزش‌یابی، بازرسی و نظارت، (۸) مشارکت و حمایت خانواده و جامعه و جامعه از برنامه درسی است.

۴. **ابعاد نظام برنامه‌ریزی درسی**: این ابعاد شامل نیازسنجی، طراحی، تدوین، اجرا و ارزش‌یابی است.

• نیازسنجی فعالیت مطالعاتی که به بررسی و شناسایی ابعاد متنوع نیاز فردی، اجتماعی (محلی، منطقه‌ای، ملی)، نیازهای فراملی و نیازهای علمی فرد به منظور انطباق با جامعه، رشد فردی و برخورد عاقلانه با چالش‌های حال و آینده و تعالی معنوی فرد و جامعه می‌پردازد.

• طراحی در درجه نخست، ناظر به ویژگی‌های عام طرح یا نقشه حاکم بر برنامه درسی است که دیدگاه یا خاستگاه ارزشی برنامه درسی را تبیین می‌نماید و در درجه دوم با اتکا به چنین پایگاهی برای عناصر برنامه درسی مانند نوع اهداف، انتخاب محتوا، سازماندهی محتوا، راهبردهای تدریس، فرصت‌ها و فعالیت‌های

یادگیری، سنجش و پیشرفت تحصیلی، زمان تدریس و مواد آموزشی تعیین تکلیف می‌نماید.

- تدوین، فعالیتی است که ناظر به فرایند ساخت و تولید برنامه درسی است و شامل ابعادی مانند تولید محتوای برنامه درسی، اجزای آن، برنامه‌های درسی، متمرکز و نیمه متمرکز، میزان انعطاف و ترکیب گروه‌های تدوین کننده محتوای برنامه درسی است.

- اجرا، ناظر به رخدادهایی است که چگونگی عملیاتی ساختن برنامه درسی را در کانون توجه دارد و شامل ابعادی هم چون تعیین جامعه هدف، انتظارات از جامعه هدف/مدل اجرا و لوازمات اجرایی برای نیل به هدف و نحوه کنترل کیفیت برنامه درسی است.

- ارزش‌یابی ناظر به فرایند دریافت داده‌های معتبر برای بازسازی و به سازی مداوم برنامه درسی است و شامل ابعادی مانند سطوح، روش و منابع اطلاعاتی است.

۵. **اجتماع پژوهشی**: ساختن معرفت تا حد زیادی توسط محیط اجتماعی شکل داده می‌شود و به عبارت دیگر محیطی که در آن حق انتخاب و تنوع دیدگاه‌ها وجود داشته باشد از پژوهش خلاق و مبتکرانه حمایت

می‌کند. وجود چنین اجتماع پژوهشی پیش نیاز یادگیری در سطوح عالی است. وجود آزادی و عقلانیت از ویژگی‌های جامعه پژوهی است. اجتماع پژوهشی، به دنبال ایجاد محیطی برای یادگیرندگان است تا خود آن‌ها مسئولیت و کنترل یادگیری خود را بر عهده بگیرند. (یادگیری الکترونیکی در قرن ۲۱، ترجمه دکتر محمد عطاران، انتشارات مدارس هوشمند، ۱۳۸۳)

۶. **اخلاق**: معمولاً دو معنا دارد: ۱. خلق و خو و رفتار عادت شده، ۲.

دانشی که از حسن و قبح و خوب و بد رفتار صحبت می‌کند. در این مجموعه، اخلاق عبارت است از رفتار ارتباطی بر اساس حقوق، تعهدات و وظایف. در کاربرد دینی التزام یا عدم التزام به اخلاق، باعث قرب یا بعد الهی و ثواب یا عقاب است. ارزش‌های اخلاقی عبارت است از خوب‌ها و باید‌ها در یک نظام اخلاقی.

۷. **ارزیابی بیرونی**: پی‌گیری عملکرد فارغ‌التحصیلان نظام آموزشی و ارزیابی میزان مفید بودن آموخته‌های مدرسه‌ای در زندگی

۸. **ارزیابی درونی**: اشاره به انواع ارزیابی‌های درون مدرسه‌ای مانند ارزیابی تشخیصی، تکوینی، پایانی و یا ارزیابی جامع در پایان یک دوره تحصیلی.

۹. **استاندارد**: دانش‌ها، مهارت‌ها و یا معیارهایی که برای نیل به

موفقیت و کارایی لازم است. (شیخ الاسلامی، ۱۳۸۴)

۱۰. اصل:

- یک دستورالعمل تجویزی است.

- آنچه بر آن سایر چیزها بنا می‌شوند.

- به رابطه مقرر میان پدیده‌ها با عوامل گفته می‌شود. مثل رابطه بین روش تدریس معین و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان. (فراهانی

، ص ۴۷۲)

- بیان ارتباط بین عوامل مختلف بر روی انگیزش دانش آموزان.

(Distance Glossary)

۱۱. اصول انتخاب محتوا: به یک سری از دستورالعمل‌های تجویزی

برگرفته از ملاحظات تربیتی، ارزشی، دینی، اخلاق، اجتماعی،

فرهنگی، سیاسی و علمی گفته می‌شود که در انتخاب محتوا توسط

برنامه‌ریزان درسی باید مد نظر قرار گیرد.

۱۲. اصول سازماندهی محتوا: به یک سری از دستورالعمل‌های برگرفته

از مطالعات تربیتی، روان‌شناسی، منطق و آموزش یک موضوع درسی

گفته می‌شود که در چینش محتوا و سازماندهی آن در یک پایه

تحصیلی و یا پایه‌های تحصیلی باید مدنظر قرار گیرد نظیر توجه به

پیش دانسته‌ها، ارتباط طولی و یا عرضی مطالب و ...

۱۳. انسان طراز جمهوری اسلامی ایران: انسانی است مؤمن و معتقد

به دین الهی و عامل به احکام آن، متفکر و خردورز در زندگی، پر

تلاش برای تحقق جامعه عدالت محور و پیشرفته در ابعاد علمی،

اخلاقی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، حافظ و مدافع کشور

اسلامی، فعال برای گسترش تفکر توحیدی در جهان و دفاع از

حقوق انسان‌ها در روابط بین‌الملل.

۱۴. انگیزش: جهت‌گیری‌های مثبت یا منفی نسبت به یک موضوع،

تحت تأثیر عوامل بیرونی یا درونی. (پاشا شریفی ۱۳۸۵)

۱۵. انواع فعالیت‌های غیر رسمی:

- فوق برنامه: برنامه‌ها و فعالیت‌هایی که الزاماً وابسته و پیوسته

به برنامه درسی تجویزی نبوده و از ساختاری باز و تعیین نیافته

برخوردارند.

- برنامه مکمل: برنامه‌ها و فعالیت‌هایی که در امتداد برنامه‌ی

درسی تجویزی قرار دارند و ضمن برخوردارگی از ویژگی

داوطلبانه بودن، با هدف غنی‌سازی برنامه درسی طراحی

می‌شوند.

- اوقات فراغت: برنامه‌ها و فعالیت‌هایی که با هدف غنی

سازی اوقات خارج از مدرسه دانش آموز (ایام تعطیل) در

دستور قرار می‌گیرد.

۱۶. **ایده‌های کلیدی:** منظور موضوعات اساسی در یک علم است که معمولاً محتوای یک علم در حول و حوش آن‌ها سازماندهی می‌شود مانند: ماده، انرژی و ... در علم فیزیک و یا مفهوم چهار عمل اصلی، قضایای ریاضی، اثبات و استدلال و نهادها در علم ریاضی. (دائرة المعارف بین الملل برنامه ریزی درسی ۱۹۹۴)

۱۷. **برنامه درسی:** منظور از این اصطلاح طرح و نقشه یادگیری برای مخاطبانی معین است که شامل انتظارات و تجارب یادگیری در یک حوزه درسی است و تحت نظارت مدرسه برای نیل به اهداف خاصی توسط معلم در کلاس درس به اجرا درمی‌آید.

۱۸. **برنامه‌ریزی آموزشی:** برنامه ریزی آموزشی عبارت است از کاربرد روش‌های تحلیلی در مورد هر یک از اجزای نظام آموزشی و هدف آن استقرار یک نظام آموزشی کارآمد است. (فرایند برنامه‌ریزی آموزشی، گروه مشاوران یونسکو، ص ۳۸)

۱۹. **برنامه‌ریزی درسی:** شامل ابعاد نیازسنجی، طراحی، تدوین، اجرا و ارزش‌یابی است. مجموعه رخدادهای یاد شده با توجه به عوامل مؤثر بر کیفیت، در یک بافت منسجم و یکپارچه، هم سو و هماهنگ با مضامین مندرج در فلسفه تربیت رسمی و عمومی است و جهت‌گیری اساسی و محتوایی برنامه درسی را مشخص می‌کند.

۲۰. **بسته آموزشی:** مجموعه‌ای از مواد آموزشی منسجم شامل: ۱. مواد آموزشی انفرادی نظیر: کتاب درسی، کتاب تمرین، راهنمای تدریس برای معلم، انواع تکالیف یادگیری و ... ، ۲. مواد آموزشی گروهی نظیر: لوح آموزشی، اسلاید، مواد آموزشی تکمیلی، رهنمودهایی برای استفاده از برنامه درسی، اهداف کل آموزشی و یا رفتاری، بازی‌های آموزشی، ۳. وسایل آموزشی نمایشی نظیر: پوستر، نقشه، اسلاید، گیاه، مواد شیمیایی، حشرات خشک شده و ...، ۴. تجهیزات دیداری و شنیداری مانند: نوارهای صوتی یا تصویری، برنامه‌های دیداری و شنیداری، نرم‌افزارهای آموزشی و ...، ۵. وسایل آموزشی مرجع نظیر: کتاب‌ها، مدارک و اطلاعات مرجع و ...، ۶. آزمون‌ها یا ابزارهای اندازه‌گیری تشخیصی و ... . (حسین زاده ۱۳۸۸)

۲۱. **بیوتکنولوژی (زیست فناوری):**

- کاربرد روش‌های علمی بر روی اندام‌های موجودات زنده با هدف تولید محصولات جدید و یا اندام‌هایی با اشکال جدید.
- هر نوع فناوری که از مواد و اندام‌های موجودات زنده به منظور اصلاح یک محصول و یا بهبود نوع گیاهان و

جانوران استفاده می‌کند و یا استفاده از میکرو ارگانیسم‌ها برای استفاده در موارد خاص.

• دستکاری ژن‌ها (مهندسی ژنتیک) یا فناوری دستکاری در DNA با هدف به وجود آوردن موجودی با صفات ارثی جدید (جرمی ریفکین، ۱۳۸۲)

۲۲. تربیت: منظور از تربیت تمامی ابعاد و جنبه‌هایی است که زمینه‌ساز تحول اختیاری و آگاهانه آدمی است (نظیر: تعلیم، تزکیه، تأدیب، تدریس و مهارت آموزی). در منابع تربیتی غربی واژه «education» در بردارنده تمام وجوه و ابعاد این جریان است. به نظر برخی از محققان وضع اصلاح دو گانه تعلیم و تربیت در برابر واژه «education» ظاهراً برای این بوده است تا این تصور را که مدرسه تنها جای تعلیم است از اذهان عمومی بزدايند، وگرنه هیچ تربیتی نیست که بعد شناختی نداشته باشد و در نتیجه تعلیم را شامل نشود (رهنامه نظام تربیت رسمی و عمومی ۱۳۸۷) در سند فلسفه تربیت در جمهوری اسلامی ایران، تربیت عبارت است از: "جریان زمینه‌ساز هدایت افراد جامعه به سوی تکوین و تعالی پیوسته هدایت خویش برای شکوفایی فطرت و رشد همه جانبه و متعادل استعدادهای طبیعی در مسیر قرب الهی، طی این جریان، متریبان با

کسب شایستگی‌های لازم جهت درک موقعیت خود و عمل برای بهبود مداوم آن، بر اساس انتخاب و التزام آگاهانه و آزادانه نظام معیار، آماده تحقق مراتب حیات طیبه در همه ابعاد می‌شوند. با عنایت به تعریف فوق، هدف غایی تربیت عبارت است از: تکوین و تعالی پیوسته هویت خود فردی در مسیر قرب الهی از طریق کسب شایستگی‌های لازم جهت درک موقعیت خود و عمل برای بهبود پیوسته آن، بر اساس برقراری نسبت شایسته با خداوند که مستلزم شناخت و انجام تکالیف نسبت به خدا، خود فردی، خلق و خلقت بر اساس انتخاب و التزام آگاهانه و آزادانه به نظام معیار متناسب با غایت زندگی است (فلسفه تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران ۱۳۸۷).

۲۳. تربیت انسان مطلوب:

۱. توجه به ابعاد زندگی: از آنجا که قصد اصلی سند چشم انداز بیست ساله نظام تعلیم و تربیت، به ویژه طرح ویژگی‌های انسان مطلوب به دنبال شناسایی کیفیت‌ها و صلاحیت‌هایی است که باید در دانش‌آموختگان نظام آموزشی برای زندگی مؤثر در بیست سال آینده متجلی شود، توجه به زندگی و ابعاد آن می‌تواند راهنمای مناسبی باشد. به عبارت دیگر، به عنوان یک مؤلفه قابل توجه، زندگی آدمی در افق بیست ساله را مد

نظر قرار داد و از آن برای کشف و یا خلق یک نظام طبقه بندی کمک گرفت.

۲. توجه به برداشت جدید از مفهوم سواد (سواد چند گانه): مؤلفه راهنما و مؤثر دیگر در طبقه بندی حاضر، عنایت ویژه به ساحت‌های تربیتی یا آن چه که بر ابعاد تربیت نظارت دارد، می‌باشد. بر مبنای برداشت‌های نوین، کار اصلی نظام آموزشی، تربیتی یاد دادن سواد به دانش آموزان است. سواد به ویژه مفهومی است در سالیان اخیر متحول شده و بسیار فراتر از مفاهیم سنتی آن همسان ساحت های تربیت مفروض شده است. با عنایت به این مؤلفه است که می توان از سواد علمی، سواد سیاسی، سواد اجتماعی و ... سخن گفت (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۲)

۲۴. **تربیت رسمی و عمومی:** بر اساس مفاد فلسفه تربیت در جمهوری اسلامی ایران، بخشی از جریان تربیت که به شکل سازماندهی شده، قانونی، عادلانه، همگانی و الزامی برای تکوین هویت مشترک (انسانی، اسلامی و ایرانی) از طریق کسب شایستگی‌های پایه و ضمن توجه به شایستگی‌های ویژه، صورت می‌پذیرد تا فرد و جامعه آماده تحقق مرتبه قابل قبولی از حیات طیبه در همه ابعاد شوند.

۲۵. **تربیت غیر رسمی:** شکلی از جریان تربیت است که در آن انواع شایستگی‌های لازم جهت درک موقعیت و اصلاح مداوم آن بر اساس نظام معیار، در جهت آماده‌سازی متریان است و از طریق لوازم و فعالیت‌هایی مانند مطالعه کتاب و روزنامه، تماشای فیلم و تلویزیون، مشارکت در فعالیت گروه‌ها و انجمن‌ها، شرکت در مساجد و محافل مذهبی به دست می‌آید.

۲۶. **تفکر انتقادی:** تفکر انتقادی عبارت است از توانایی تشخیص درست بودن و یا نادرست بودن یک موضوع به کمک یک سری از موازین منطقی. داشتن تفکر انتقادی به معنای مجادله یا انتقاد نسبت به دیگران نیست. بلکه نوعی مهارت است که می‌تواند در افشاء سفسطه‌ها و استدلال‌های نادرست به کار گرفته شود.

۲۷. **تفکر خلاق:** توانایی حل مسائلی که فرد حل آن‌ها را قبلاً نیاموخته است از طریق تولید ایده‌های نو. مهارت‌های خلاقیت با ارزش‌های فکری زیر همراه است. شکستن عادت و استفاده از روش‌های جدید، درک پیچیدگی‌های یک مسئله، متفاوت دیدن مسئله، وسعت فکر و برقراری ارتباط میان ایده‌های متفاوت قضاوت و ارزیابی ایده‌ها (افضل‌السادات حسینی ۱۳۸۰).

۲۸. **تفکر فلسفی:** تفکر درباره وجود را از حیث که وجود است و

منجر به شناخت فلسفی از جهان می‌شود، تفکر فلسفی، می‌نامید. به تعبیر ملاصدرا تفکر فلسفی با ورود انسان به فطرت ثانیه که همان مرتبه فطرت انسانی است شکل می‌گیرد و با سؤال‌هایی از مبدأ و منتهای جهان، ماهیت اشیاء و حقیقت انسان آغاز می‌شود.

۲۹. تفکر همراه با مراقبه: منظور بر پای نماز به شکل گروهی، خواندن دعا همراه با تمرکز عمیق، مراقبت از نفس، کنترل درونی رفتار، تأمل در عالم ماوراء الطبیعه. تفکر در خداشناسی، عالم غیب و خلقت جهان. به طور کلی با مراقبه توانایی‌های ذهنی، هوشیاری و آرامش درونی افراد افزایش پیدا کرده و توانایی روحی و جسمی فرد ارتقاء می‌یابد.

۳۰. جامعه اطلاعاتی: جامعه‌ای است همراه با خدمات اطلاعاتی رسانه‌های همگانی که با آهنگی سریع‌تر از دیگر جوامع و تفوق بر اندوخته‌های تجربی و دانش محض به پیش می‌رود؛ جامعه‌ای که ارتباطات، عامل انتقال دهنده واقعی برای ایجاد تغییر و تحول در هر فرد به منظور دستیابی عملی به اطلاعات بی‌حد و مرز است و در آن، ارتباطات شبکه اطلاعاتی جهانی، جایگزین سرویس ارتباطات تلفنی جهانی شده و تولید ارزش‌های اطلاعاتی عامل تعیین‌کننده‌ای در توسعه جامعه است در "جامعه اطلاعاتی" الگوهای سطح زندگی شغلی،

اوقات فراغت، نظام آموزشی، و عرصه داد و ستد مشخصاً از پیشرفت اطلاعات و دانش فنی متأثر است. این پدیده نشئت گرفته از رشد فزاینده تولید انبوه اطلاعات در طیف گسترده رسانه‌های جمعی است که اکثر آن‌ها نیز به صورت الکترونیکی ظهور می‌یابد. (مارتین، ۱۹۹۲)

۳۱. جامعه اطلاعاتی: سران جهان جامعه‌ی اطلاعاتی را جامعه‌ای مردم محور، فراگیر و توسعه‌گرا می‌دانند. مردم محور یعنی همه افراد به اطلاعات دسترسی داشته باشند، فراگیر یعنی جامعه به سمت شبکه‌ای شدن پیش برود و توسعه‌گرا بودن یعنی برای نیل به جامعه اطلاعاتی باید برنامه‌ای تهیه شود. اما بیرون از سران جهان، جامعه‌ای را جامعه اطلاعاتی می‌گویند که بیش‌تر نیروی کارش به جای تولید سخت‌افزار درگیر تولید، پردازش، انباشت و اشاعه‌ی اطلاعات باشد. (دکترشکرخواه، پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات).

۳۲. جهانی شدن: در هم فشردن شدن جهان و تراکم آگاهی نسبت به جهان به عنوان یک کل است (رابرتسون، ۱۳۸۰). پدیده‌ی جهانی شدن نخست در حوزه‌ی اقتصاد مطرح و با توسعه‌ی جهانی بازارهای اقتصادی همراه شد، اما بلافاصله با تأثیرپذیری از انقلاب

رایانه ای و فناوری های پیشرفته ارتباطی عرصه‌ی آن به حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی نیز تسری یافت (منطقی).

- جهانی شدن عبارت است از فرایند ارتباطات و تأثیرات پیچیده در زمینه‌های مختلف (اقتصاد، فرهنگ، سیاست، حقوقی) که با درنوردیدن فاصله‌های زمانی و مکانی (به ویژه مرزهای ملی) ابعاد جهانی می‌یابد. (سیاست‌های کلی جمهوری اسلامی ایران در خصوص جهانی شدن)

۳۳. جهانی بودن: تمایلی است که اولاً ناشی از گرایش فطری انسان به وحدت با هم نوعان است و ثانیاً به دلیل وحدت عالم وجود، حقیقتی است که میل به ظهور دارد و به عبارتی وضعیتی بالقوه است که توسط ادله و ابزار مختلف فعلیت می‌یابد.

۳۴. جهانی سازی: پروژه‌ای که توسط قدرت‌ها و اراده‌های سیاسی و اقتصادی و نظامی جهان با سوء استفاده از تمایل بشریت به سمت وحدت و سوء استفاده از ابزاری که تکنولوژی مدرن در اختیار آن‌ها قرار داده است، سعی در همسان و همگون سازی جوامع و انسان‌ها دارد. (محمد تقی زاده ۱۳۸۴)

۳۵. چشم انداز:

- ملاحظاتی است که برنامه درسی ملی با توجه به آن‌ها تهیه شده است.

- جهت‌گیری‌های اساسی است که در فرایند برنامه ریزی توسعه دنبال می‌شود. به عبارتی دیگر، اصولی که با نگاه و توجه به چالش‌های تعیین‌کننده جهت‌گیری‌های آینده است که با توجه به چشم انداز وضعیت را می‌توان تغییر داده و بهبود بخشید (برنامه پنجم، ۱۳۸۴).

۳۶. حسن و قبح فاعلی: افعالی که از فاعل آگاه و مختار صادر می‌شود، از حیث قصد و نیت فاعل نیز متصف به حسن و قبح می‌شود. مثلاً اگر قصد اقامه کننده نماز قرب الهی باشد، این نماز دارای حسن فعلی است. اما اگر قصد او ریا و خودنمایی باشد، این نماز دارای قبح فاعلی است.

۳۷. حسن و قبح فعلی: افعالی که از فاعل آگاه و مختار صادر می‌شود، بدون توجه به قصد، انگیزه و نیت فاعل، یا خوب است یا بد. مثلاً خواندن نماز و مبارزه با ظلم خوب است و گفتن دروغ و ظلم به دیگران بد است.

۳۸. حیات پاک و طیبه:

- وضعیت مطلوبی از زندگی دنیایی بشر است که بیش‌ترین برخورداری از منابع هستی بخش اعم از مادی و معنوی و دفع بیش‌ترین عوامل هستی‌زدا را برای انسان در تکاپوی هستی و متعالی و پایدار در برداشته باشد؛ از این رو، باعث دستیابی به زندگی و آسایش جاودانه شود. حیات پاک یعنی حیات

مؤمنانه و حیاتی که لازم است بر اساس معیارهای اسلامی به آن برسیم.

- زندگی بر اساس رهنمودهای الهی، پیامبران و ائمه اطهار علیهم‌السلام که موجبات سعادت دنیوی و اخروی و ورود به جنات نعیم (بهشت‌های پر نعمت) می‌شود.

۳۹. **خودارزیابی:** قضاوت متربی درمورد آموخته‌های خویش و با هدف بازنگری در راهبردهای شناختی، چگونگی شناخت فردی و نقاط قوت و ضعف خویشتن.

۴۰. **خودیادگیری:** عبارت است از برخورداری متربی از انگیزه یادگیری و توانایی تنظیم اهداف مربوط به یادگیری توسط متربی، برنامه ریزی برای دستیابی به آن اهداف، مدیریت زمان و تلاش برای ارزیابی کیفیت یادگیری و همه محصولات که از تجربه یادگیری حاصل می‌شود. (روز بهانی ۱۳۸۸)

۴۱. **در هم تنیدگی (تلفیق):** ایجاد رابطه معنی دار بین رشته‌ها و یا مطالعه یک مفهوم از منظر رشته‌های مختلف علمی.

۴۲. **راهبردهای آموزشی:**

- روش‌ها و تکنیک‌های خاصی که موجب برآوردن اهداف آموزشی، اجرای بهتر برنامه و پیشبرد امر آموزش به کار گرفته می‌شوند.

- روش‌های ارائه، تمرین و ارزیابی همراه با مشخص کردن شیوه‌هایی که به وسیله آن‌ها بازده یادگیری مطلوب در موقعیت آموزشی به دست می‌آید. (فراهانی، ص ۲۹۱)

۴۳. **رفتارهای پرخطر:** رفتارهایی که منجر به آسیب‌های روحی و جسمی به انسان می‌شود، نظیر: مصرف مواد مخدر و یا رفتارهای نامشروع جنسی که خطر ابتلا به بیماری‌هایی نظیر: ایدز، هپاتیت، افسردگی و... را به دنبال دارد.

۴۴. **رویکرد:** مجموعه‌ای از چند مفهوم و ارزش پایه که از دریچه‌ی آن‌ها به مسائل نظر شود تا فرصت‌ها و تهدیدها مشخص شود؛ (سیاست‌های کلی جمهوری اسلامی ایران در خصوص جهانی شدن).

۴۵. **رویکرد برنامه درسی:** منظور از رویکرد جهت‌گیری برنامه درسی در آموزش‌های مدرسه‌ای در ارتباط با اهداف، محتوای برنامه درسی، فرایند یاددهی - یادگیری شیوه ارزش‌یابی و انتظارات از معلم است. با توجه به فلسفه تربیت و فلسفه رسمی و عمومی و عناصری نظیر خاستگاه برنامه درسی، ارزش‌ها، باورها و اعتقادات دینی، دیدگاه‌های آموزشی، انتظارات، تجربیات، نیازهای فردی، نیازهای اجتماعی، دانش سازمان یافته بشری و

جهان خلقت است که در طراحی، تدوین، اجرا و ارزش‌یابی باید مدنظر قرار گیرد.

۴۶. رویکرد برنامه درسی ملی: منظور از این اصطلاح، جهت‌گیری آموزش‌های مدرسه‌ای بر اساس فلسفه تربیتی نظام حاکم بر جامعه و انتظارات رهبران، مردم و نهادها از برنامه درسی ملی است. این رویکرد، رویکرد فطرت‌گرای توحیدی نام دارد که مقصد عالی آن، شکوفایی گرایش‌های الهی در انسان و تربیت انسان خلیفه الله است. اجزای یک رویکرد، شامل: فلسفه تربیتی نظام آموزشی، اهداف کلی تعلیم و تربیت، محتوای برنامه درسی، فرایند آموزش و یاددهی - یادگیری، انتظارات از معلم و نظام ارزش‌یابی از آموخته‌های فراگیران است.

۴۷. رویکرد فطرت‌گرای توحیدی: جهت‌گیری برنامه‌های درسی بر مبنای فطرت خداشناسی و خداگرایی انسان با هدف شکوفایی استعدادها و گرایش‌های فطری که خداوند در خلقت انسان به ودیعه نهاده است.

۴۸. سازماندهی چند رشته‌ای: در این شیوه یک موضوع درسی از طریق چند رشته و در ذیل یک عنوان درسی آموزش داده می‌شود. مهم‌ترین

ویژگی این روش این است که یک موضوع یا مسئله به‌طور همه‌جانبه مورد بررسی قرار می‌گیرد. (ملکی ۱۳۷۴)

۴۹. سبک‌های تفکر: شیوه‌های متفاوت افراد در پردازش اطلاعات را سبک‌های تفکر می‌گویند؛ مانند: تفکر خلاق، انتقادی، حل مسئله، تفکر منطقی، تفکر سیستمی و ... (علی اکبر سیف ۱۳۸۲)

۵۰. سطوح یادگیری: دوره‌های تحصیلی و تقسیمات آن است که در ساختار نظام آموزشی مشخص شده است.

۵۱. سنت‌های الهی: اشاره به قوانین عالم هستی و مناسباتی که خداوند عالم در بطن هستی و مراتب آن قرار داده است و تحولات عالم در همه مراتب آن (جهان طبیعت / جامعه / انسان ...) در چارچوب آن تحقق می‌یابد.

۵۲. سند تحول راهبردی نظام تربیت رسمی و عمومی در افق چشم‌انداز: این سند به عنوان پایه، ملاک و راهنمای تصمیم‌گیری‌های اساسی برای هدایت، راهبری، نظارت و استقرار نظام آموزش و پرورش کشور در سطح ملی به منظور تحقق تحولات محتوایی و ساختاری مورد استناد و استفاده قرار می‌گیرد. قلمرو سند ملی، عرصه‌های توسعه اعم از اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را در ارتباط با آموزش و پرورش دربرمی‌گیرد و برای آن‌ها تعیین تکلیف می‌کند. در این قلمرو نظام آموزش و

پرورش شامل سطوح قبل از دبستان تا پایان تحصیلات دبیرستانی و آموزشگاه‌های فنی حرفه‌ای مربوط به آموزش و پرورش است.

۵۳. **سند چشم انداز:** سندی است که در آن چارچوب‌های آینده مورد انتظار آموزش و پرورش بر مبنای ارزش‌ها، باورها و زیرساخت‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی و فناوری ترسیم شده است. (فتوحی و اجارگاه، ۱۳۸۳)

۵۴. **شهود:** مشاهده و درک یک واقعیت به نحو حضوری و بدون واسطه صورت و مفهوم، به عبارت دیگر، معلوم مشهود، خودش در مرتبه نفس حاضر است، نه از طریق درک مفهوم آن؛ لذا در شهود، مطابقت با واقع معنا ندارد، زیرا خود واقع نزد نفس حاضر است.

۵۵. **عقل عملی:** عقل از آن حیث که به افعال اختیاری انسان می‌پردازد و آن افعال را مشمول خوب و بد یا باید و نباید قرار می‌دهد و علمی مانند اخلاق، فقه، سیاست را به وجود می‌آورد، عقل عملی شمرده می‌شد.

۵۶. **عقل نظری:** عقل، از آن حیث که واقعیات عالم را می‌شناسد و به تولید علوم حقیقی، مانند فیزیک، شیمی، علم‌النفس و فلسفه می‌پردازد، عقل نظری نامیده می‌شود.

۵۷. **علم (علوم تجربی):** به مجموعه‌ای از آگاهی‌های انسان که از طریق

مشاهده، فرضیه و آزمون به دست می‌آید، علم گفته می‌شود.

۵۸. **علم (دانش):** به آگاهی‌های ما در ارتباط با خود، جهان خلقت و خداوند گفته می‌شود. این آگاهی‌ها ممکن است از نوع تجربی، فلسفی و دینی باشد. برای کشف حقیقت به کارگیری هر سه رویکرد لازم است. همان گونه که قرآن بر هر سه مورد توجه داشته است.

۵۹. **علوم اعتباری:** علمی هستند که موضع آن‌ها فعل اختیاری انسان است و از طرف انسان اعتبار می‌شوند تا با رفتار مناسب به نیازهای مختلف خود برسد.

۶۰. **علوم حقیقی:** علمی هستند که موضوع آن‌ها یکی از واقعیات‌های خارجی را تشکیل می‌دهند. این واقعیات‌ها ممکن است امور مادی باشند که علمی مانند فیزیک و زیست‌شناسی را پدید می‌آورند و ممکن است امور غیر مادی و مجرد که علمی مانند نفس‌شناسی را ایجاد کنند و یا لایشرط از مادی و غیر مادی باشد که فلسفه (مابعدالطبیعه) را پدید می‌آورد.

۶۱. **علم دینی:** در معنای وسیع آن، موضوعاتی است که ادیان مختلف در مورد آن‌ها بحث و گفت‌وگو می‌کنند و اما اگر به طور خاص

مطالعه طبیعت، انسان و جامعه در چارچوب جهان‌بینی اسلامی و با محدودیت خدا و نزدیکی به خالق جهان صورت گیرد، آن را علم دینی (اسلامی) می‌خوانیم و اگر فارغ از جهان‌بینی دینی صورت گیرد آن را "علم سکولار" می‌نامیم. از آن جا که در اسلام هر کاری با نام خدا آغاز می‌شود و با اتکای به او باید جریان یابد، بدین لحاظ، فعالیت علمی یک فرد مسلمان باید جهت‌گیری الهی داشته باشد. هدف علم از دیدگاه اسلام در بُعد نظری کشف آیات الهی در آفاق و انفس و در بُعد عملی، استفاده از امکاناتی که خداوند برای بشر فراهم کرده است، در جهت رفع نیازهای مشروع فردی و اجتماعی و اعتلای جامعه‌ی اسلامی. (مهدی گلشنی، ۱۳۸۵)

۶۲. **علم النفس اسلامی:** شناخت ماهیت انسان، ابعاد و ویژگی‌های جایگاه او در نظام خلقت، غایت و هدف او بر مبنای معارف اسلامی با مراجعه به شرع و عقل.

۶۳. **غنی سازی برنامه درسی:** فعالیتی که در آن، معلم و دانش آموز از طریق گفت‌وگو، تفسیر، مطالعه، اندیشه و تأمل، آزمون و طرح‌ریزی فعالیت‌ها، امکان درک عمیق‌تری از مفهوم (درک لایه‌های عمیق‌تر) را فراهم می‌کند.

۶۴. **فراشناخت:** فراشناخت یعنی "شناخت شناخت" یا "تفکر درباره تفکر" است. بنا به نظر فلاول (۱۹۷۹) منظور از فراشناخت هرگونه دانش یا کنش شناختی است که موضوع آن شناخت یا تنظیم شناخت است. فراشناخت به عنوان یکی از جنبه‌های اساسی دیدگاه سازندگرای است و در محتوای آموزشی نیز مانند سایر عناصر برنامه درسی باید به آن توجه کرد. (میرزا بیگی به نقل از گلاور و برونینگ، ۱۹۹۰).

۶۵. **فرهنگ:** مجموعه عقاید، ارزش‌ها، آداب و رسوم، هنر، زبان، اخلاق، مذهب و مهارت‌ها که فرد به عنوان عنصری از جامعه آن را می‌پذیرد. این معنا از فرهنگ اعم از معنای فرهنگ به عنوان فرهنگ متعالی و درجه اول است.

۶۶. **فطرت:** منظور از فطرت سرشت انسانی و گرایش‌های خیرخواهانه، تعالی‌جویی، خداپرستی، عدالت‌خواهی، علم‌جویی، گرایش به زیبایی و خیر و دیگر صفات متعالی در انسان است که توسط خداوند در روح انسان به ودیعت نهاده شده است.

۶۷. **فلسفه تربیت جمهوری اسلامی:** چارچوب نظری راهنمای ساماندهی و هدایت انواع تربیت در جمهوری اسلامی ایران است که در سال ۱۳۸۷ ویرایش دهم آن به پایان رسیده است. این سند

توسط کارگروه سند ملی آموزش و پرورش تهیه شده است و شامل این مباحث است: مبانی اساسی تربیت، چستی تربیت، چرایی تربیت، غایت و هدف کلی تربیت و انواع تربیت (با توجه به شئون حیات آدمی، مراحل رشد، میزان و نحوه شمول، نحوه حضور متریان، سازماندهی و اعتبار قانونی، ارکان تربیت و اصول تربیت).

۶۸. فلسفه تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران: چارچوب نظری تربیت در دوره تربیت رسمی و عمومی است که در سال ۱۳۸۷ ویرایش نهم آن به پایان رسیده است. این سند توسط کارگروه سند ملی آموزش و پرورش تهیه شده است و شامل این مباحث است: مبانی سیاسی، حقوقی، روان‌شناختی، جامعه‌شناختی، تعریف تربیت رسمی و عمومی، ویژگی‌های تربیت رسمی و عمومی، ضرورت تربیت رسمی و عمومی، غایت و هدف کلی تربیت رسمی و عمومی، اصول حاکم بر تربیت رسمی و عمومی، اصول و رویکردهای حاکم بر ساحت‌های تربیت، عوامل و نهادهای سهیم و مؤثر در تربیت رسمی و عمومی و روابط بین عوامل و نهادهای سهیم و مؤثر در تربیت رسمی و عمومی است.

۶۹. فلسفه مضاف: فلسفه، علاوه بر این که درباره احکام وجود مطلق بحث می‌کند و از این حیث، فلسفه محض را پدید می‌آورد، درباره

مبادی علوم نیز صحبت می‌کند و جایگاه، حدود، غایات و اهداف آن را روشن می‌نماید، این بخش از فلسفه را فلسفه مضاف می‌گویند، مانند فلسفه علم، فلسفه هنر، فلسفه اخلاق و فلسفه حقوق.

۷۰. فناوری آموزشی: نظریه و عمل طراحی، توسعه (تهیه)، کاربرد (استفاده)، مدیریت و ارزش‌یابی فرایندها، مواد و رسانه‌های یادگیری به منظور بهبود فرایند و موقعیت‌های یادگیری است.

۷۱. فناوری آموزشی سخت: به سخت‌افزارها و نرم‌افزارهایی اطلاق می‌شود که از آموزش و یادگیری مؤثر پشتیبانی می‌نماید و شامل اقلامی مانند: مواد و منابع یا متون یادگیری (از قبیل کتاب درسی چاپی)، کتاب درسی، الکترونیکی، اینترنت، مولتی‌مدیا، عکس، اجسام و اشیا، دستگاه‌ها، مواد و حتی موجودات زنده می‌شود.

۷۲. فناوری آموزشی نرم: ناظر به طرح‌ها و ابداعات و ابتکاراتی است که در «طراحی آموزشی»، تعیین و تدبیر رویکردها و الگوهای آموزشی تبلور می‌یابد، خواه مستلزم به کارگیری نرم‌افزار و سخت‌افزار خاصی باشد یا خیر.

۷۳. کاهش تمرکز: توزیع تصمیمات بین مرکز و استان‌ها با هدایت و نظارت مرکز.

۷۴. کیفیت بخشی به برنامه‌های درسی: منظور دست‌یابی به بهترین حالت ممکن در نظام طراحی اجرا و ارزش‌یابی است که به کمک یک سری از شاخص‌های خاص صورت می‌گیرد.

۷۵. مالتی مدیا (چند رسانه ای): ترکیبی از چند رسانه مختلف مانند نوشته، عکس، بریده روزنامه، فیلم، صدا، طرح‌های گرافیکی، نرم افزارهای آموزشی و... .

۷۶. محتوا: حقایق، مشاهدات، داده‌ها، دانش‌ها، مهارت‌ها، فرایندها، تجربیات، ارزش‌ها، وقایع و پدیده‌ها که قسمت‌ها و قطعات سازمان یافته یک رشته علمی را تشکیل می‌دهد. محتوا توسط برنامه‌ریزان طراحی می‌شود، به وسیله مؤلف انتخاب و سازماندهی می‌شود و توسط معلم در کلاس به اجرا در می‌آید.

۷۷. محیط یادگیری: اشاره به جنبه‌های طبیعی، اجتماعی، آموزشی و خدمات حمایتی در مدرسه و خارج از مدرسه دارد که به نحوی در یادگیری‌های دانش‌آموزان به طور مستقیم دخالت دارد. اجزای هر یک از این جنبه‌ها به شرح زیر است:

- جنبه‌های طبیعی: امکانات زیربنایی مادّی موجود در کلاس درس / وسایل سرمازا و یا گرمازا / امور تهویه و نور را در برمی‌گیرد.

- جنبه‌های اجتماعی: کفایت مدیر مدرسه و معلم راهنما / نسبت معقول معلم به دانش‌آموز / ارتباط دانش‌آموز با دانش‌آموز / ارتباط معلم با دانش‌آموز و محیط خانه را دربرمی‌گیرد.

- جنبه‌های آموزشی: امکانات مدرسه / صلاحیت و تعهد معلمان و کارکنان و کفایت مواد آموزشی را شامل می‌شود.

- خدمات حمایتی: عواملی نظیر کنترل وضعیت سلامت معلمان و دانش‌آموزان / لباس هماهنگ / کمک‌های مالی به دانش‌آموزان ضعیف و حمایت‌های غذایی از دانش‌آموزان را شامل می‌شود.

۷۸. مدرسه زندگی: مدرسه‌ای است که به دنبال تربیت انسان‌های مؤمن، شاداب، دارای عزّت نفس و کارآمد است. این مدارس خلاقیت و نوآوری را در دستور کار خود قرار می‌دهند، جامعه امروز را با جامعه فردا و آینده مرتبط می‌کند، نقش خود را از انتقال فرهنگ فراتر برده و به امر تربیت شاگردان برای ورود به جامعه می‌پردازد درنهایت بر اساس اصول تعلیم و تربیت اداره می‌شود. (مدرسه زندگی، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های

درسی، ۱۳۸۵)

۲۹. **مراتب حیات طیبه:** زندگی پاک با ایمان به خدا، دوری از گناهان و امر به معروف و نهی از منکر شروع می‌شود (حیات طیبه فردی)، با اجرای قوانین و احکام الهی در جامعه و زیر نظر امام عادل و توجه جمعی جامعه قسط و عدل منتهی می‌گردد. (حیات طیبه اجتماعی) با تشکیل جامعه‌ای عادل، متقی و نیکوکار زمینه برای استعلای روحانی فرد و دستیابی به حیات معنوی و اخروی فراهم می‌گردد. حیات پاک یا طیبه چه از نوع فردی و یا اجتماعی دارای مراتبی است و مراتب آن با میزان اطاعت فرد از خداوند، پیامبر و اولیاء دین و تعالی روحانی فردی و اجتماعی وابستگی دارد.

۸۰. **مراتب نفس مطمئنه:** اشاره به مراتب قرب الهی انسان کامل. برخی این مراتب را به لحاظ تقسیم‌بندی به چهار و برخی به هفت مرتبه و به عدد آسمان‌های هفت‌گانه تقسیم کرده اند.

۸۱. **مراقبت نفس:** نفس انسانی در مسیر تکامل خود از مراحل عبور می‌کند که آخرین مرحله آن نفس مطمئنه است. این نام از آیات شریفه « يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً » (فجر ۲۷-۲۸) گرفته شده است.

۸۲. **مراکز یادگیری:** مراکزی که وابسته به یک سازمان، مؤسسه و یا

اشخاص حقیقی و حقوقی می‌باشند و خدمات یادگیری به استفاده کنندگان ارائه می‌کنند. (از قبیل: موزه‌ها، فرهنگسراها، کتابخانه‌های عمومی و کودک، خانه‌های علم و فناوری، پژوهش‌سراها، مراکز سیاحتی - زیارتگاهی، سایت کامپیوتری مدرسه، کتابخانه مدرسه، کارگاه مدرسه و ...)

۸۳. **مشاوره و راهنمایی:** فعالیتی که ناظر به جریان معین و مکمل اصل جریان تربیت است. این جریان معین و مکمل شامل ابعادی هم‌چون اهداف، عاملان، مخاطبان، روش‌ها و ابزارهای مشاوره و راهنمایی است.

۸۴. **مفهوم بین رشته‌ای:** این مفهوم توسط جاکوبز (۱۹۹۸) توصیف شده است و منظور از آن روشی است که هنگام تحقیق در مسئله یا موضوع، دیدگاه‌های رشته‌های علمی را به صورت نظام‌مند (سیستماتیک) با یکدیگر تلفیق می‌کند.

۸۵. **مکاشفه:** درک بی‌پرده حقایق، به خصوص حقایق متعالی عوامل برتر، با مجاهده و تهذیب نفس، نظیر دیدن حقایق عالم برزخ یا آخرت، مشاهده حوادث آینده یا گذشته.

۸۶. **مواد و رسانه‌های غیر مصنوعی:** در ساخت و خلق آن انسان دخالتی نداشته است یا جزء طبیعت است. (از جمله آیات الهی که حکم

رسانه‌های متنوع آموزشی دارند؛ مانند: انسان، موجودات زنده، موجودات بی‌جان و...

۸۷. مواد و رسانه‌های مصنوعی: مخلوق انسان است اما با هدف کاربرد در آموزش ساخته نشده است؛ مانند اتومبیل و اجزای آن، اسباب‌بازی‌ها و ... همین‌طور مراکز و نهاد های اجتماعی که با اهداف غیر آموزشی تأسیس شده اند و می توانند در فرایند آموزش مورد بهره‌برداری قرار گیرند (مراکز بهداشتی، کتابخانه‌ها، مراکز هواشناسی، مراکز صنعتی و ...)

۸۸. موضوع محوری: اشاره به مفاهیم رشته‌ای و یا بین رشته‌ای که معمولاً محتوای درسی در حول و حوش آن سازماندهی می‌شود.

۸۹. نانو تکنولوژی (نانوفناوری): دستکاری در اتم‌ها و مولکول‌ها با هدف مولکول‌ها، مواد و ساختن ماشین ابزارهایی بسیار کوچک و با هدف کاربردهای خاص، فکر ساختن مواد، ابزار و ماشین‌های بسیار ریز در سطح مولکول نخستین بار توسط پروفیسور ریچارد پی. فینمن (۱۹۱۸-۱۹۸۸) استاد دانشگاه کورنل آمریکا در سخنرانی وی در سال ۱۹۵۹ در انجمن فیزیک آمریکا با عنوان "فضاهای زیادی در سطوح پایین" وجود دارد. اما اصطلاح نانوفناوری به طور رسمی در سال ۱۹۷۴ توسط نوریوتانیگوچی استاد دانشگاه توکیو مطرح شد و

منظور او از این اصطلاح، ساخت موادی در سطح نانومتر در محدود اندازه‌های طولی از ۱ تا ۱۰۰ نانومتر است. نانو یک کلمه یونانی است که به معنای کوتوله می‌باشد و فناوری یعنی کاربرد عملی علوم در صنعت و تجارت. یک نانو به لحاظ ریاضی معادل با یک میلیارد متر است. ضخامت یک نانو معادل سه اتم است. از جمله کاربردهای نانو فناوری را می‌توان به ساخت الیاف بسیار محکم، ماشین‌های کوچک جهت دارورسانی در داخل بدن، ساختن فرآورده‌های محکم و ارزان، ساخت کامپیوترهای کوچک با ظرفیت ذخیره‌سازی تریلیون‌ها بایت اطلاعات و در نتیجه جلوگیری از تخریب جنگل‌ها به جهت تهیه کاغذ، صرفه‌جویی در مصرف انرژی، ساخت باتری‌های خورشیدی در ابعاد مولکولی با کاربردهای متعدد، ساخت محصولات غذایی ارزان از طریق مایکروویوهای در ابعاد مولکولی که به طور هوشمند مواد مورد نیاز را از هوا و خاک به درون خود جذب می‌کند و مواد غذایی مورد نظر را تهیه می‌کند، تجزیه کردن مواد آلوده کننده محیط، تصفیه آب، ساخت مواد جدید، ساخت رنگ‌ها و داروها، پارچه‌های همیشه تمیز، بتون‌های مقاوم و مواردی از این قبیل اشاره کرد. (ناروتام ساهو، ۲۰۰۷)

۹۰. **نتایج یادگیری:** انتظارات یادگیری از دانش آموزان است که با توجه به اهداف جزئی دروس تنظیم می شود و مبنای ارزش یابی از فراگیران در حیطه های شناختی، مهارتی و نگرشی قرار می گیرد و انتظار می رود که فراگیران در پایان یک دوره درسی به این اهداف دست یابند.

۹۱. **نظام آموزش و پرورش:** منظور از نظام آموزش و پرورش مجموعه دوره های تحصیلی رسمی از پیش دبستان تا پایان دوره متوسطه است. نظام آموزش و پرورش مسئول تربیت رسمی و عمومی در سطح پیش از آموزش عالی است. (طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش).

۹۲. **نظام برنامه ریزی غیر متمرکز:** نظامی که در آن تصمیم گیری ها در استان ها گرفته می شود و مرکز فقط در مورد سیاست گذاری های کلان تصمیم می گیرد.

۹۳. **نظام برنامه ریزی متمرکز:** نظامی که در آن کلیه تصمیم گیری ها در مرکز گرفته می شود و برای اجرا به استان ها ابلاغ می شود.

۹۴. **نظامات خلقت:** قوانین و سنت های الهی حاکم بر خلقت که منبعث از حکمت و تقدیر و تدبیر حکیمانه اوست.

۹۵. **نفس مطمئن:** این نفس در برابر نفس لوامه قرار دارد. منظور نفسی است که به یقین قلبی رسیده است و حقیقت را با شهود دل درک

می کند. رسیدن به نفس مطمئن یکی از لوازمات قرب الهی است.
۹۶. **نفس الامور:** به معنای واقعیت در هر شرایط و هر مرتبه ای است، لذا هم شامل واقعیت خارجی و عینی و هم واقعیت ذهنی و هم مرتبه ماهیت بما هی ماهیت می شود.

۹۷. **وحدت در کثرت و کثرت در وحدت:** وجود، حقیقی ذومراتب دارد که در عین تکثر در مراتب، یک واحد حقیقی را تشکیل می دهد، به طوری که وجود برتر و شدید، از همان حیث که وجود است، برتر و شدید است و وجود ضعیف، از همان حیث که وجود است، ضعیف است.

۹۸. **هدف غایی آموزش و پرورش:** آخرین مقصدی است که برای تربیت انسان متصور می شود.

۹۹. **هوش چندگانه:** اشاره به هوش کلامی، ریاضی، فضایی، هنری، زبانی، وجودی- مذهبی، حسی، قدرتی - جسمانی، میان فردی، هوش طبیعت گرا، درون فردی و منطقی، موسیقایی و هوش ریاضی است که توسط هاوارد گاردنر مطرح شده است.
(آرمسترانگ ۱۳۸۳)

۱۰۰. **هویت انسان:** هویت به معنای کیستی است. چیزی که وسیله شناسایی فرد باشد و یا مجموعه خصائل فردی و خصوصیات

رفتاری است که به واسطه آن یک فرد از فرد دیگر و یا گروه از گروه دیگر متمایز می شود. هویت انواع مختلفی دارد، از قبیل هویت تاریخی، فرهنگی، نژادی، سیاسی و اعتقادی. انسان از نظر دین اسلام دارای لایه‌های مختلف هویتی است. برای مثال هویت روان شناختی، هویت فلسفی، هویت زیست شناسی، هویت اجتماعی و هویت الهی (که اشاره به خود متعالی انسان) دارد. هویت الهی انسان نیز دارای چند لایه است.

۱۰۱. **هویت توحیدی:** تکون و تحقق شخصیت انسان در راستای فطرت الهی با اعتقاد به مبانی توحیدی و عمل به فرامین الهی.

۱۰۲. **هویت شخصی:** بر اساس گزارش تلفیق، یافته‌های مطالعات نظری سند ملی آموزش و پرورش هدف کلی تربیت عمومی اعم از رسمی و غیررسمی عبارت است از:

تکوین هویت مشترک (انسانی، اسلامی و ایرانی) متریان با ملاحظه ویژگی‌های متریان.

هویت، امری چندلایه است. این لایه‌ها وابسته به حلقه‌های تودرتوی حیات اجتماعی و فردی بشر و شامل لایه‌های جهانی (انسانی)، دینی، ملی، قومی، محلی، خانوادگی و فردی است. این لایه‌ها متعامل و متداخل‌اند و نمی توان به صورت ایستا و مستقل به آن‌ها نگریست.

تربیت رسمی و عمومی باید در راستای تکوین و توسعه هویت به این لایه‌ها توجه نماید. اولین لایه، لایه جهانی (انسانی) است. این لایه بر آن دسته از مشترکات انسانی تأکید می‌کند که در آن، متربی به چشم عضوی از جامعه جهانی نگریسته می‌شود. شکل‌گیری پدیده جهانی شدن و تبدیل شدن جامعه بشری به یک مجموعه نزدیک به هم (با تعابیری نظیر دهکده جهانی) ضرورت توجه به این جنبه از هویت متریان را بیش‌تر آشکار می‌سازد. چنین فردی می‌تواند در جریان همزیستی مسالمت آمیز با انسان‌های دیگر که از فرهنگ‌ها، ملل و اقوام و نژادهای دیگرند تعاملی مثبت نشان دهد و در ایجاد شرایط مساعد برای حیات عالیه بشری بکوشد. توجه به این جنبه از هویت، امکان توسعه و تعالی ارزش‌های عالی معنوی انسانی را که مورد تأیید دین اسلام نیز هست، فراهم می‌آورد.

در لایه بعد عنصر دین و مذهب مورد عنایت قرار می‌گیرد. اعتقادات و ارزش‌های دینی و مذهبی، از اساسی‌ترین نیازهای بشر و محور اصلی در شکل‌گیری لایه دوم است. این لایه نیز جنبه فراملی دارد و در آن، هویت جمعی متربی فراتر از مرزهای سیاسی و ملی مد نظر است.

لایه بعدی هویت مشترک، جنبه ملی (ایرانی) دارد که در آن ارزش‌ها و هنجارها، آداب و رسوم و مؤلفه‌های دیگر هویت ملی مورد توجه قرار می‌گیرد. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، تربیت رسمی و عمومی در شکل‌گیری یک ملت و تداوم حیات آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ لذا در تربیت رسمی و عمومی این لایه از هویت نیز باید مورد توجه قرار گیرد.

۱۰۳. هویت ملی: منظور از هویت ملی، آن گروه از ویژگی‌هایی است که یک ملت را قابل شناسایی و آن را از دیگر ملت متمایز می‌سازد. این ویژگی‌ها بر حول یک سری از خصوصیات، آگاهی‌ها و علائق مشترک شکل گرفته است. هویت ملی زمانی معنادار می‌شود که این خصوصیات، آگاهی‌ها و علائق مشترک وجود داشته باشد تا موجب تفکیک یک ملت از سایر ملت‌ها باشد. ابعاد هویت ملی مردم ایران شامل اسلام، تاریخ مشترک، اعتقاد به آداب و رسوم و فرهنگ ایران، تکلم به زبان فارسی، دوستی ایران، انقلاب اسلامی، دوستی اهل بیت عصمت و طهارت (مذهب تشیع) است.

دو مؤلفه اسلام و ایران در محتوای خود از یکدیگر تفکیک‌ناپذیرند و تنها برای ملموس کردن و تقریب به ذهن می‌توان این دو حوزه را از یکدیگر جدا کرد. بنابراین، در برخورد با مقوله هویت ایرانی باید

یک کلیت فراگیر در نظر گرفته شود. به نظر می‌رسد که هر گونه برخورد تبعیض‌آمیز با دو جنبه از هویت ایرانی و اسلامی حاصلی جز آسیب رساندن به عنصر "وحدت ملی" که ضامن بقای کشور است نخواهد داشت و در نتیجه زمینه برای بروز آسیب‌های مختلف به کشور فراهم خواهد شد. بدین جهت به هر دو مقوله باید توجه کرد. (چیت‌ساز قمی، ص ۱۹۶-۱۹۴)

۱۰۴. یادگیری: فرایند ایجاد تغییرات نسبتاً پایدار در رفتار یادگیرنده، یادگیری ممکن است از طریق تجربه عینی، به صورت نمادین (از طریق اشکال، اعداد و نمادها)، به شیوه نظری (توضیحات کلی) یا به شیوه شهودی (ذهنی یا روحانی) صورت گیرد.

۱۰۵. یادگیری یک‌پارچه: یادگیری همه جانبه، یادگیری یک موضوع از ابعاد مختلف. در برنامه درسی ملی به ارتباط عناصر اهداف درسی و تربیتی و عرصه‌های چهارگانه گفته می‌شود.

۱۰۶. یکپارچه‌نگری در برنامه‌ریزی درسی: نگرش همه جانبه در برنامه‌ریزی درسی است، نظیر توجه به فلسفه تربیت رسمی و عمومی، اصول عام در برنامه‌ریزی درسی، فعالیت فوق برنامه، تعلیم و تزکیه، دانش سازمان یافته، دانش آموز، حال‌گرایی و آینده‌گرایی، تمرکز و غیر تمرکز (حدود اختیارات مرکز و

مناطق)، منابع درسی و کمک درسی، تخصص معلم، موضوع محوری و یا مضمون محوری، توجه به حیطه‌های شناختی، مهارتی و عاطفی. موارد فوق لازم و ملزوم یکدیگرند و در نهایت نظام برنامه درسی و فناوری آموزشی باید در جهت وحدت بخشیدن به آنها حرکت کند.

فهرست منابع*

---

* در این فهرست تنها اسناد، پژوهش‌ها و گزارش‌هایی که مورد استفاده قرار گرفته، ذکر شده است.

الف) اسناد بالادستی

- ویرایش سوم، طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش،
صادق‌زاده، علیرضا و دیگران، ۱۳۸۷
۸. فلسفه تربیت (چارچوب نظری راهنمای ساماندهی و هدایت
انواع تربیت در جمهوری اسلامی ایران)، ویرایش سوم، طرح
تدوین سند ملی آموزش و پرورش، صادق‌زاده، علیرضا و
دیگران، ۱۳۸۷
۹. فلسفه تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران،
ویرایش دهم، طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش،
صادق‌زاده، علیرضا و دیگران، ۱۳۸۷
۱۰. بررسی نظام ارزش و اعتقادی در جمهوری اسلامی ایران و
تدوین مبانی فلسفه برنامه‌ریزی درسی متناسب با آن، نشریه
شماره ۵۶۳، باقری، خسرو و دیگران، ۱۳۸۸
۱۱. اهداف مصوب شورای عالی آموزش و پرورش جمهوری
اسلامی ایران، ۱۳۷۹، دبیرخانه شورای عالی
۱۲. برنامه پنجم توسعه وزارت آموزش و پرورش، ویرایش پنجم،
مرکز برنامه‌ریزی، نظارت راهبردی و تحول بنیادین وزارت
آموزش و پرورش، ۱۳۸۸

۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (مجموعه قوانین با آخرین
اصلاحات ۱۳۸۱)
۲. سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری
شمسی، ابلاغیه مقام معظم رهبری، (سازمان مدیریت و
برنامه‌ریزی کشور - آذرماه ۱۳۸۲)
۳. سند تحول راهبردی نظام تربیت رسمی و عمومی در افق
چشم‌انداز (۱۳۸۸) طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش
۴. متن پیشنهادی سیاست‌های کلی جمهوری اسلامی ایران در
خصوص جهانی شدن، به اهتمام دکتر محمد نهاویدیان، ۱۳۸۵،
مرکز مطالعات جهانی شدن
۵. تبیین فلسفه تعلیم و تربیت رسمی در اسلام، کمیته مطالعات
نظری سند ملی آموزش و پرورش، علم‌الهدی، جمیله و
دیگران، ۱۳۸۶
۶. مجموعه مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش جمهوری
اسلامی ایران، (۱۳۸۷) دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش
۷. رهنامه نظام تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران،

ب) پژوهش‌ها

متوسطه نظری، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی، صادق

رنجی، جعفر، ۱۳۸۶

۱۹. چکیده مطالعات جدول ساعات درسی، ۱۳۷۸، کمیته

محتوای آموزش و پرورش و حوزه‌های یادگیری برنامه

درسی ملی، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی

۲۰. مجموعه مطالعه در مسائل و مباحث اساسی حوزه برنامه‌ریزی

درسی و روش‌های تدریس، پژوهشکده تعلیم و تربیت،

سلسبیلی، نادر، ۱۳۸۲

۲۱. گزارش بررسی اسناد و مصوبات قانونی و دیدگاه‌های

مقامات عالی جمهوری اسلامی ایران و استخراج دلالت‌ها و

آموزه‌های آن برای تولید برنامه درسی (دو جلد)، دبیرخانه

طرح برنامه درسی ملی، ساکی، رضا، ۱۳۸۷

۲۲. بررسی و تعیین سطوح و مقاطع کلیدی یادگیری در برنامه

درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، دبیرخانه طرح برنامه

درسی ملی، آیتی، محسن، ۱۳۸۷

۲۳. فراتحلیل تمرکز و عدم تمرکز در آموزش و پرورش با تأکید

بر برنامه‌ریزی درسی، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی،

فتحی و اجارگاه، کورش، ۱۳۸۷

۱۳. کاکو جویباری و دیگران، سند و منشور اصلاح نظام آموزش و

پرورش ایران، پیش نویس دوم، پژوهشکده تعلیم و تربیت،

۱۳۸۲

۱۴. توسعه و تضاد، کوششی در جهت تحلیل انقلاب اسلامی ایران و

مسائل اجتماعی ایران، تهران، شرکت سهامی انتشار، رفیع پور،

فرامرزی، ۱۳۷۷

۱۵. آناتومی جامعه، مقدمه ای بر جامعه شناسی کاربردی تهران،

شرکت سهامی انتشار، رفیع پور، فرامرزی، ۱۳۷۷

۱۶. هویت علم دینی نگاهی معرفت شناختی نسبت دین با علوم

انسانی. سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد

اسلامی، باقری، خسرو، ۱۳۸۲

۱۷. روان‌شناسی رشد (۲) با نگرش به منابع اسلامی، ۱۳۸۳،

پژوهشکده حوزه و دانشگاه، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم

انسانی دانشگاه‌ها (سمت)

۱۸. نیازسنجی و ساماندهی انتظارات وزرات‌خانه‌ها، سازمان‌ها و

نهادها از برنامه‌های درسی دوره‌های تحصیلی آموزش عمومی و

- منتظری، مصطفی و دیگران، ۱۳۸۷
۳۰. اشتغال به تحصیل (میزان ساعات درسی و روزهای تحصیل در سال) آموزش ابتدایی در کشورهای جهان، (۱۳۸۵)، واحد پژوهش معاونت آموزش و پرورش عمومی
۳۱. نتایج نظرسنجی در خصوص دومین نگاهت برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، اسفند ماه ۱۳۸۷، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی
۳۲. مجموعه چکیده مقالات همایش علمی "برنامه درسی ملی" چشم‌اندازها و راهبردها، ۳۰ و ۳۱ مرداد ماه ۱۳۸۷، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی
۳۳. کلیات برنامه درسی ملی (مبانی، رویکرد، اهداف و اصول) دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی، صدوقی، همایون، ۱۳۸۷
۳۴. الگوی پیشنهادی آموزش علوم در برنامه درسی ملی، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی، متولیان، مهندس امین، ۱۳۸۷

۲۴. بررسی تحقیقات انجام شده در خصوص مسائل آموزش و پرورش ایران ناظر بر حوزه برنامه درسی، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی، قائدی، یحیی، ۱۳۸۷
۲۵. مطالعات نظری، تطبیقی در زمینه برنامه درسی ملی در نظام‌های برنامه‌ریزی موفق متمرکز، نیمه متمرکز و غیر متمرکز، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی، قاسم‌پور مقدم، حسین، ۱۳۸۷
۲۶. بررسی مبانی جامعه‌شناختی برنامه درسی جهت تعیین مهارت‌ها و نگرش‌های اساسی مورد نظر در برنامه درسی، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی، فتحی واجارگاه، کورش، ۱۳۸۸
۲۷. الگوی مفهومی هدف‌گذاری درسی و تربیتی، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی، ذوعلم، علی، ۱۳۸۷
۲۸. متناسب‌سازی ساعات کار هفتگی مدارس دوره عمومی، (۱۳۸۷)، دفاتر آموزش و پرورش ابتدایی و راهنمایی تحصیلی، معاونت آموزش و پرورش عمومی
۲۹. بررسی نگرش صاحب نظران نسبت به ساختار نظام آموزش و پرورش کشور به منظور طراحی ساختار پیشنهادی با نگاهی به سیر تحول در آموزش و پرورش ایران و مقایسه با سایر کشورها، شورای تحقیقات سازمان آموزش و پرورش استان فارس،

۳۵. نتیجه ارزش‌یابی از هم‌اندیشی بررسی نخستین نگاشت سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، مرکز تربیت معلم نسبی، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی، اردیبهشت ۱۳۸۸
۳۶. جامعه‌شناسی ایران، نشر هشت بهشت، ادیب، محمدحسین، ۱۳۷۴
۳۷. گزارش نهایی کمیته تخصصی شرایط یادگیری مطلوب و روش‌های مناسب و ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی، محرم آقازاده و دیگران، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی، ۱۳۸۷
۳۸. گزارش کمیته محتوای آموزشی و پرورشی و حوزه‌های یادگیری برنامه درسی ملی (سه جلد) خانم دکتر میترا دانشور و همکاران، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی، ۱۳۸۷
۳۹. گزارش کمیته ساختار، مقاطع، رشته‌ها و جدول زمانی، دکتر علی اصغر احمدی و همکاران، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی، ۱۳۸۷
۴۰. گزارش کمیته اختیارات و میزان تمرکز و عدم تمرکز، دکتر سید احمد زرهانی و همکاران، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی، ۱۳۸۷

۴۱. گزارش کمیته مواد و رسانه‌های درسی و تربیتی، دکتر محمود مهرمحمدی و دیگران، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی، ۱۳۸۷
۴۲. گزارش کمیته ارزش‌یابی از برنامه درسی ملی و لوازم اجرایی، خانم آمنه احمدی و دیگران، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی، ۱۳۸۷
۴۳. گزارش کمیته ویژه فنی حرفه‌ای و کاردانش، مهندس محسن جعفرآبادی و همکاران، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی، ۱۳۸۷
۴۴. تاریخچه وضعیت موجود نظام برنامه‌ریزی درسی ایران، موسی‌پور، نعمت‌الله، ۱۳۸۷
۴۵. اهداف پیشنهادی سازمان آموزش و پرورش استان‌ها جهت تدوین اهداف برنامه درسی ملی، کمیته محتوای آموزشی و پرورشی برنامه درسی ملی، ۱۳۸۷
۴۶. دانش‌آموزان و مسائل مذهبی (۱۳۸۷)، کمیته طرح برنامه درسی ملی سازمان آموزش و پرورش شهر تهران
۴۷. بررسی و تحلیل پژوهش‌های انجام شده در قلمرو برنامه درسی در حوزه سازمان آموزش و پرورش شهرستان‌های

ج) گزارش‌ها

۴۸. اجلاس مسئولان آموزش و پرورش سراسر کشور در ارتباط با تولید برنامه درسی ملی، (مرداد ماه ۱۳۸۷)، کارگروه برنامه درسی ملی، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی
۴۹. تجمیع گزارش خروجی‌های دومین نگاهت سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۸۷)، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی
۵۰. گزارش‌های کارگروه‌های کارشناسی و نتیجه ارزش‌یابی کارگاه هم‌اندیشی برنامه درسی ملی در استان‌های اصفهان، مشهد مقدس، شهر تهران، فارس و آذربایجان شرقی، ۱۳۸۷، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی
۵۱. نتیجه ارزش‌یابی از هم‌اندیشی بررسی نخستین نگاهت سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران (اسفند ماه ۸۷)، دبیرخانه طرح برنامه درسی ملی
۵۲. گزارش مذاکرات و مصوبات جلسات سال ۱۳۸۶، نمایندگان

- معاونت‌های حوزه ستادی وزارت آموزش و پرورش در خصوص طرح تولید برنامه درسی ملی، ۱۳۸۷
۵۳. گزارش نشست هم‌اندیشی بررسی راهکارهای هم‌سوسازی برنامه‌های دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی با برنامه درسی ملی، ۱۳۸۷
۵۴. گزارش‌های کارگروه کارشناسی کارگاه‌های هم‌اندیشی برنامه درسی ملی در استان‌های (اصفهان، مشهد مقدس، شهر تهران، فارس و آذربایجان شرقی)، ۱۳۸۷
۵۵. گزارش مذاکرات و مصوبات جلسات سال ۱۳۸۶ نمایندگان معاونت‌های حوزه ستادی وزارت آموزش و پرورش در خصوص طرح تولید برنامه درسی ملی، ۱۳۸۷
۵۶. گزارش نشست هم‌اندیشی بررسی راهکارهای هم‌سوسازی برنامه‌های دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی عمومی و نظری با برنامه درسی ملی، ۱۳۸۷
۵۷. گزارش دومین هم‌اندیشی برنامه درسی ملی، تنکابن، ۱۳۸۶
۵۸. گزارش هم‌اندیشی برنامه درسی ملی مدیران و مسئولان حوزه ستادی وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۸۶، باشگاه فرهنگیان

۵۹. دیدگاه‌های کارشناسی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی
درباره برنامه درسی ملی، آبان ماه ۱۳۸۷
۶۰. گزارش طرح مطالعاتی راهنمای برنامه درسی جامع در دوره
ابتدایی، نبی‌الله صادقیان و دیگران، سازمان پژوهش و
برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۳۸۰
۶۱. گزارش طرح مطالعاتی راهنمای برنامه درسی جامع در دوره
ابتدایی، حسین الوندی و دیگران، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی
آموزشی، ۱۳۸۰
۶۲. گزارش طرح مطالعاتی راهنمای برنامه درسی جامع در دوره
متوسطه، مهدی چوبینه و دیگران، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی
آموزشی، ۱۳۸۱

